

ÖĞRENCİ BİREYSEL SORUMLULUK ÖLÇEĞİ-10'UN TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI*

Uğur DOĞAN**

ÖZET

Araştırmanın amacı Singg ve Ader (2001) tarafından geliştirilen Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'un Türkçe uyarlama çalışmasını yapmaktır. Çalışma, 136'sı erkek, 108'i kadın 244 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda tek boyutlu ölçeğin kabul edilebilir uyum indeksleri verdiği görülmüştür ($\chi^2=90,17$, $sd=35$, $\chi^2/sd=2.57$, $RMSEA=.081$, $GFI=.97$, $AGFI=.95$, $CFI=.84$, $IFI=.84$, $NNFI=.79$). Ölçeğin dilsel eşdeğerli için iki hafta ara ile yapılan çalışmada .86 gibi yüksek düzeyde ilişki olduğu gözlenmiştir. Ölçeğin uyum geçerliği için yapılan çalışmada, Öğrenci Sorumluluk Ölçeği ile arasında .40 ($p<.001$), İç-Denetimsel Sorumluluk, Dış-Denetimsel Sorumluluk Ölçeği ile arasında .56 ($p<.001$) düzeyinde bir ilişki olduğu görülmüştür. Güvenirlik çalışması için yapılan işlemde, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .63 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'un Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci bireysel sorumluluk ölçeği-10, geçerlik, güvenilirlik, doğrulayıcı faktör analizi.

VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF THE TURKISH VERSION OF STUDENT PERSONAL RESPONSIBILITY SCALE-10

ABSTRACT

The aim of this study was to adapt the Student Personal Responsibility Scale-10 developed by Singg and Ader (2001) to Turkish. Sample of the study consisted of 244 university students of which 136 were male and 108 were female. Confirmatory factor analysis revealed acceptable fit for the one-dimensional model ($\chi^2=90,17$, $df=35$, $\chi^2/df=2.57$, $RMSEA=.081$, $GFI=.97$, $AGFI=.95$, $CFI=.84$, $IFI=.84$, $NNFI=.79$). Results of language equivalency studies conducted over a two week period revealed a high correlation between Turkish and English forms which was .86. Criteria reliability studies showed that the correlation with Student Responsibility Scale was .40 ($p<.001$), internally-externally controlled responsibility scale was .56 ($p<.001$). The internal consistency reliability coefficient of the scale was found to be .63. These results demonstrate that the Student Personal Responsibility Scale-10 is a valid and reliable instrument.

Keywords: Student personal responsibility scale-10, validity, reliability, confirmatory factor analysis.

* Bu çalışma; 4-7 Mayıs 2012 tarihleri arasında gerçekleşen "4. International Congress of Educational Research" kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, ugurdogn@gmail.com

Giriş

Sorumluluk kavramı daha çok ahlaki açıdan ele alınmasına rağmen son zamanlarda önemi git gide artan bir kavramdır. Bunun yanında sorumluluk kavramı sosyal sorumluluğu akla getirirken, akademisyenler için anılan akademik sorumluluk kavramı da çeşitlerin içerisinde sayılabilir. Sorumluluk kavramının ne olduğuna bakıldığında ilk başvuru kaynağı Türk Dil Kurumu (TDK)' olacaktır. TDK'ya göre sorumluluk kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr). Yabancı kaynaklar incelendiğinde; örneğin Cambridge sözlüğüne göre sorumluluk bireyin uğraşmak zorunda olduğu işi ya da görevi olarak tanımlanmaktadır (<http://dictionary.cambridge.org>). Bir diğer İngilizce sözlüğü olan oxford sözlüğünde sorumluluk bir görev veya durumdaki görev ile uğraşmak ya da birisinin üzerinde kontrol kurmak olarak tanımlanmaktadır (<http://www.oxforddictionaries.com>). Lickona (1991)'a göre sorumluluk kendisi ve diğerleri ile ilgilenmek, yükümlülüklerimizi yerine getirme, topluma katılma, acı ile mücadele etme ve daha iyi bir dünya inşa etme olarak tanımlanmaktadır. Ryan ve Bohlin (1999) ise sorumluluğu görevlerimizi yapma konusundaki alışkanlıklarımız ile kararlarımızın ve hatalarımızın sonuçları ile yaşamak olarak tanımlamaktadır. Schessler (2011) bireyin görevini yapması ve eylemlerinin hesabını verebilme olarak ele almaktadır. Gough, McClosky ve Meehl (1952)'e göre ise sorumluluk sahibi bireyler kendi davranışlarının sonuçlarını kabul etmek için isteklilik gösterirler, güven telkin ederler, mensup oldukları gruba karşı yükümlülük ve bağlılık duygusu sergilerler. Bir diğer tanıma göre ise, sorumluluk öznel kritik sonuçlara neden ya da bunlara engel teşkil eden asıl güce sahip olma inancıdır. Bu sonuçlar somut (örn. araba kazası) ya da ahlaki (bu tür kabul edilemez düşüncelere sahip olmam benim kötü birisi olduğumu gösterir) olabilir (Rhéaume, Ladouceur, Freeston, & Letarte, 1995).

Toedter (1981) kişisel olarak sorumluluğu, bireyin kendisini yaşamının kaynağı ya da yazarı olarak görme yeteneği: sürekli olarak hayatını şekillendiren seçimler yapan kişi olarak tanımlar. Bu bireyler yaptıkları seçimlerdeki rollerinin farkında olan bireylerdir. Kişisel sorumluluk kavramını tanımlamak gerekir ise kişisel sorumluluğu hangi alanda aldığımız önemli hale gelmektedir. Eğer kişisel sorumluluğu sağlık alanında ele alırsak, sağlıklı bir yaşam tarzı benimsemek (egzersizler yapmak, kiloya dikkat etmek ve sigara içmemek gibi) ve iyi bir hasta olmaktır (kontrollere gelmek, hekimin tavsiyelerine uymak ve hastanenin acilini sadece acil durumlar için kullanmak) (Steinbrook, 2006). Eğer kişisel sorumluluk kavramına eğitsel açıdan bakmamız gerekirse; devam ettiği okuldaki derslerine ve mensubu olduğu okula karşı davranışlarının farkına vararak seçimler yapma, yaptığı seçimlerin sonuçlarını üstlenmek, bu seçimlerin sonucunda ortaya çıkan kendisine ait yükümlülükleri üstlenmek, kendisine ait akademik hayatına özen göstermek ve hayatını yönlendirmek, okulundaki öğretmenleri ile saygıya dayalı bir iletişim benimsemek ve sınıf ortamındaki kendi performansına özen gösterme olarak tanımlanabilir (Kaya ve Doğan, 2014). Kaya ve Doğan'ın yaptığı tanım göz önünde bulduğunda, Martel, McKelvie ve Standing (1987)'nin çalışması daha anlamlı hale gelmektedir. Martel,

McKelvie ve Standing'in çalışmasına göre bireysel sorumluluk akademik başarıyı anlamlı olarak yordamaktadır. Bir başka ifade ile bireysel sorumluluk akademik başarının parametrelerinden birisidir.

Literatür incelendiğinde öğrencilerin bireysel sorumlulukları hakkında çalışmaya neredeyse yok denecek kadar azdır. Öğrencilere ait sorumlulukla ilgili olarak Kaya ve Doğan (2014) üniversitelerin web sitelerini incelenmişlerdir. Bu incelemede öne çıkan başlıklar şunlardır;

Bütün sorumluluk öğrenciye aittir ve derslerle ilgili bir problem varsa bu problemi çözmek için dönem sonunu beklemelidir varsa derse devam etmek zorundadır, mezuniyet ve ders geçme verilmez öğrenci kendisi hak eder. Öğrenciler derslere katılmalı ve sınıfın bir parçası olmalıdır, öğrenciler derslerde ya da öğretmenleri veya idarecilerle yaptıkları görüşmelerde anlamadığı konularla ilgili sorular sormalı ve aktif bir öğrenci olmalıdır, eğitim hayatının sadece alıcısı değil aynı zamanda başlıca katılımcısı olmalıdır. Yararına olan konferans, seminer gibi planlanmış aktivitelere katılması beklenir, aynı zamanda katıldığı bu aktivitelereki sorumluları gözlemlemeli ve eğer bu aktivitelere herhangi bir mazeret yüzünden katılmıyorsa en kısa zamanda ilgili kişilere bilgi vermek zorundadır. Öğrenciler bir ödevi yaparken birbirlerine yardım edebilirler fakat aynı ödevi veremezler, yapılacak her türlü atıfta muhakkak kaynak belirtmelidir.

Eğitim bilimleri alanında önemli bir yer teşkil etmesine rağmen yapılan inceleme sonucunda hem yurt içinde hem de yurt dışında öğrenci bireysel sorumluluğunu ölçmeye yönelik neredeyse yok denecek kadar az sayıda ölçek olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'un Türkçe uyarlama çalışmasını yapmaktır.

Yöntem

Çalışma Grubu: Bu araştırmanın, orijinal çalışmanın örneklemini 18-26 yaş arası öğrenciler oluşturduğu için, uyarlama çalışmasının örneklemini Abant İzzet Baysal Üniversitesinin çeşitli bölümlerinde öğrenimlerine devam eden 244 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrenciler 2011-2012 Eğitim öğretim yılında Bahar döneminde Abant İzzet Baysal Üniversitesinin çeşitli bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrenciler arasından tesadüfi yöntemle seçilmiştir. Çalışma grubu 136'sı erkek (55.74%) ve 108'i kadından (44.26%) oluşmuştur. Ayrıca ölçeğin dilsel eşdeğerlik çalışması İngiliz Dili Eğitimi programının 4. sınıfına devam eden 30 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Test-tekrar test çalışması ise 30 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Student Personal Responsibility-10 (Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10): Ölçek Singg ve Ader (2001) tarafından geliştirilmiştir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam 36.63% 'nü açıklayan 10 maddeden oluşan, tek boyutlu bir

yapı ortaya çıkmıştır. Güvenirlik çalışması için yapılan istatistikte, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ise .76 elde edilmiştir. Bir diğer güvenirlik çalışması olan test-tekrar test çalışması yapılmış, 8 hafta ara ile yapılan iki çalışmada .74 ($p < .05$) sonucu elde edilmiştir.

Öğrenci Sorumluluk Ölçeği: Ölçek Kaya ve Doğan (2014) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği için kullanılan açımlayıcı faktör analizi çalışmasında toplam varyansının %52'sini açıklayan, toplam 13 madde 4 faktörden oluşan bir ölçek elde edilmiştir. Elde edilen yapıları Başarı Farkındalığı, Ödev Bilinci, Okula Katılım ve Derse Katılım olarak isimlendirilmiştir. Kriter geçerliğini belirlemek için Özen ve Gülaçtı (2011) tarafından geliştirilen, İç-Denetimsel Sorumluluk, Dış-Denetimsel Sorumluluk ölçeği kullanılmış .52 ($p < .001$) düzeyinde ilişki olduğu bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliliği için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı belirlenmiş, ölçeğin alt boyutlarının sırası ile, .79, .87, .82 ve .86 bulunmuştur. 2 hafta ara ile yapılan test-tekrar test güvenirlik çalışmasında .78 ($p < .001$) korelasyon bulunmuştur. Son güvenirlik çalışması olan 27% alt-üst grup karşılaştırmasında tüm maddelerin anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür ($p < .001$). Madde toplam analizinde, maddelerin .37 ile .72 toplam puanla ilişkisi olduğu görülmektedir ($p < .001$).

İç-Denetimsel Sorumluluk, Dış-Denetimsel Sorumluluk Ölçeği: Özen ve Gülaçtı (2011) tarafından geliştirilen ölçeğin psikometrik çalışmaları 337 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Ölçek 19 soru ve 2 boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçeğin kriter geçerliği için Kontrol odağı ölçeği ile .67 ($p < .001$) ilişki olduğu görülmüştür. Güvenirlik çalışmasında Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı değerlerine bakılmış, ölçeğin tamamı için .67, içsel denetimsel sorumluluk için .62, dışsal-denetimsel sorumluluk için ise .73 bulgusuna ulaşılmıştır.

İşlem

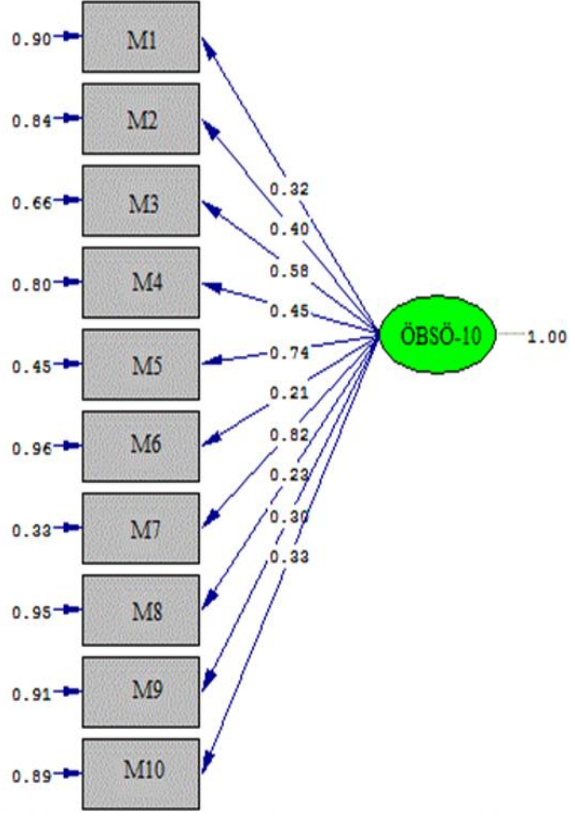
Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'un Türkçeye psikometrik çalışmalarını yerine getirebilmek için öncelikle, çalışmanın ölçeğin geliştiricilerinden yazılı izin alındıktan sonra, ölçeği hiç görmemiş İngilizce öğretmenleri tarafından, birbirinden bağımsız olarak ölçek maddelerini Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra alanında Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında uzman 3 akademisyenden görüş alınarak tek bir Türkçe ifadeye ulaşılmıştır. Ardından ölçek değerlendirme formu ile, ölçeğin İngilizce maddeleri üste ve Türkçe çevirileri alta yazılmış, ayrıca gerekli görülen durumlarda maddenin düzeltilmesi veya çıkartılmasıyla ilgili görüş ve önerileri belirtecekleri açıklama bölümü eklenmiştir. Bir sonraki aşamada Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanından öğretim üyeleri ile iletişime geçilerek, ölçeğin orjinal maddeleri ve Türkçeye çevirilmiş maddeleri okunup, çevirilen maddelerin, orjinal maddelerin, içerik, anlam bakımından ne kadar karşıladığı yönündeki değerlendirmeleri istenmiştir. Çeviriye uygunlukları, uzmanlarca birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilmiş, maddelere ilişkin düzeltme önerileri de alınmıştır. Uzman görüşleri dikkate alınarak Türkçe maddelerde gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Türkçe form; madde sayısı, madde sırası ve derecelendirme ölçeği gibi noktalar açısından özgün formdaki düzeni korumuştur.

Bir sonraki aşamada, 2 Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri tarafından, Türkçe formundaki her bir maddeyi, anlaşılabilirlik ve dilbilgisi bakımından değerlendirmişlerdir. Türkçe formuna son şekli verildikten sonra, bir başka İngilizce uzmanı tarafından, Türkçe maddelerin İngilizceye geri çevirisi yapılmıştır. Özgün maddeler ve geri-çeviri İngilizce maddelerin benzerlikleri yazar ve üç uzman tarafından incelenmiş ve iyi dercede benzeştikleri görülmüştür. Böylece ölçeğin dil geçerliği çalışması tamamlanmıştır.

BULGULAR

Dilsel Eşdeğerlik: Öğrenci Bireysel Sorumluk Ölçeği-10'un dil eşdeğerliği çalışması, 2011-2012 Eğitim öğretim yılında Bahar döneminde Abant İzzet Baysal Üniversitesinin Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Bölümü, İngiliz Dili Eğitimi programının 4. sınıfına devam eden 30 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere ölçeğin orijinali olan İngilizce formu uygulanmış ve iki hafta sonra ölçeğin Türkçe formu uygulanmıştır. İki uygulama arasında yüksek düzeyde ilişki ($r=.86$, $p<.001$) olduğu gözlenmiştir.

Yapı Geçerliği: Öğrenci Bireysel Sorumluk Ölçeği-10'un yapı geçerliğini incelemek için orijinal ölçeğin doğrulanması amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde elde edilen değerlerin kabul edilebilir olduğu görülmektedir ($\chi^2= 90,17$, $sd= 35$, $\chi^2/sd= 2.57$, $RMSEA= .081$, $GFI= .97$, $AGFI= .95$, $CFI= .84$, $IFI= .84$, $NNFI= .79$). Ölçeğin faktör yüklerine ilişkin bulgular şekil 1'de verilmiştir.



Chi-Square=90.17, df=35, P-value=0.00000, RMSEA=0.081

Şekil 1. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'a İlişkin Path Diagramı

Uyum Geçerliliği: Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'nun uyum geçerliliğini test etmek amacıyla Öğrenci Sorumluluk Ölçeği (Kaya ve Doğan, 2014) ile İç-Denetimsel Sorumluluk, Dış-Denetimsel Sorumluluk Ölçeği (Özen ve Gülaçtı, 2011) kullanılmıştır. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'nun Öğrenci Sorumluluk Ölçeği ile arasında .40 ($p < .001$) düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'nun İç-Denetimsel Sorumluluk, Dış-Denetimsel Sorumluluk Ölçeği ile arasında .56 ($p < .001$) düzeyinde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Güvenirlilik Çalışması

Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'nun güvenirlik çalışması için başvurulan ilk yöntem Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı olmuştur. Yapılan istatistikî işlem sonucunda .63 seviyesinde bir bulguya ulaşılmıştır. Özdamar (2004)'e göre .60 ile .80 arasındaki değerler, güvenirlik için "oldukça güvenilir" olarak ele

alınabilir. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için kullanılan bir diğer yöntem olan test-tekrar test uygulaması yapılmıştır. İki hafta ara ile 30 kişilik bir gruba iki uygulama yapılmıştır ve bulgular Pearson Momentler Korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Yapılan test-tekrar test çalışmasında pearson momentler korelasyon katsayısı .77 bulunmuştur ($p < .001$). Tavşancıl'a (2010) göre güvenilirlik katsayısının en az .70 olması gerekmektedir. Bu bilgiye göre ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada Singg ve Ader (2001) tarafından geliştirilen Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'un Türkçeye uyarlanması ve Türkçe formun psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ölçek uyarlamada son derece elzem bir basamak olan dilsel eşdeğerlik çalışması için Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'un İngilizce ve Türkçe form arasındaki ilişkiye bakılmış ve iki form arasında yüksek oranda benzerlik ($r = .80$, $p < .001$) olduğu görülmüştür. Bu sonuç ölçeğin Türkçeye çevrilmesi çalışmalarının başarılı olarak gerçekleştirildiğini göstermesi açısından anlamlıdır. DFA sonucunda uyum indeksleri göz önünde bulundurulduğunda modelin kabul edilebilir düzeyde sonuçlar verdiği ($\chi^2 = 90,17$, $sd = 35$, $\chi^2/sd = 2.57$, $RMSEA = .081$, $GFI = .97$, $AGFI = .95$, $CFI = .84$, $IFI = .84$, $NNFI = .79$) ve ölçeğin orijinal yapısının Türkçe versiyonunun yapısıyla uyduğu görülmektedir.

Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının oldukça güvenilir bulunması (.63) ölçeğin Türkçe yapısının güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeğin puan değişmezliği test-tekrar test yöntemiyle incelemiştir. Uyarlaması yapılan ya da geliştirilen ölçme araçları için öngörülen güvenilirlik düzeyinin .70 olduğu (Tavşancıl, 2010) dikkate alınırsa, ölçeğin güvenilirlik düzeyinin yeterli olduğu söylenebilir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'un Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Öneriler

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması ve Türkçe psikometrik özelliklerinin belirlendiği araştırma grubu üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. lise ve ortaokul öğrencileri üzerinde yapılacak çalışmalar da ölçeğin değerleri belirlenebilir. Sorumluluk kavramının kişilik özellikleri, akademik başarı ile liselere giriş ve üniversiteye giriş sınavlarındaki performans ile ilişkisi incelenebilir. Özellikle eğitim bilimlerinin her alanında ölçeğin kullanılacağı araştırmaların yapılması ölçme gücüne önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Gough, Harrison., McClosky, Herbert., & Meehl, Paul. "A Personality Scale for Social Responsibility" *Journal of Abnormal & Social Psychology*, 47(1), 73-80, 1952.

Kaya, Mehmet. ve Doğan, Uğur. "Öğrenci Sorumluluk: Ölçek Geliştirme, Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması" *Journal of European Education*. 4(1). 11-18, 2014.

Lickona, Thomas. *Educating for Character: How Our Schools Can Respect and Responsibility*. New York: Bantam Books, 1991.

Martel, Josee., McKelvie, Suart J. & Standing, Lionel. "Validity of an Intuitive Personality Scale: Personal Responsibility as A Predictor of Academic Achievement" *Educational and Psychological Measurement*, 47(4), 1153-1163, 1987.

Özdamar, Kazım. *Paket Programlar ile İstatistik Veri Analizi 1*. Eskişehir: Kaan Kitabevi, 2004.

Özen, Yener. & Gülaçtı, Fikret. "Development of Internally and Externally Controlled Responsibility Scale: Validity, Reliability and Analysis" *World Applied Sciences Journal*. 12(2), 139-144. 2011.

Schessler, Eric J. *Adolescent Perceptions on the Meaning and Development of Personal Responsibility: A Phenomenological Study* (Unpublished Doctoral Dissertation) Azusa Pacific University, California, 2011.

Singg, Sangeeta. & Ader, Jerre. "Development of Student Personal Responsibility Scale-10" *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 29(4), 331-336, 2001.

Steinbrook, Robert. "Imposing Personal Responsibility for Health" *New England Journal of Medicine*, 355(8), 753-756, 2006.

Rh eaume, Josee, Ladouceur, Robert., Freeston, Mark H., & Letarte, Helene. "Inflated Responsibility and Its Role in OCD-I. Validation of A Theoretical Definition of Responsibility" *Behaviour Research and Therapy*, 33, 159-169, 1995.

Ryan, Kevin. & Bohlin, Karen E. *Building Character in our Schools*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1999.

Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve Spss ile Veri Analizi* (4. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

Toedter, Lori Smith. *Construction and Validation of A Scale to Measure Personal Responsibility* (Unpublished Doctoral Dissertation) The University of Connecticut, 1981.

www.tdk.gov.tr (20-03-2011 tarihinde erişilmiştir).

<http://dictionary.cambridge.org> (20-03-2011 tarihinde erişilmiştir)

<http://www.oxforddictionaries.com> (20-03-2011 tarihinde erişilmiştir)